

НЕФТЪТ КАТО ЧАСТ ОТ ЕНЕРГИЙНИТЕ РЕШЕНИЯ НА XXI ВЕК

Владислав Лазаров

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: В политиката за сигурност един от важните компоненти е геополитическият, а неговата сърцевина е контролът над стратегическите ресурси. Очевидно е, че динамиката на световната политика е „съревнование“ за ресурси. Това е основата на икономоцентристкия подход в сферата на сигурността. И ако визията на Фридман, че ресурсните спорове ще се решават чрез пазарни механизми, е водеща за съвременните неолиберални теории в международните отношения, то реалността демонстрира и друг ракурс в реализацията на „жизненоважните национални интереси“.

Ключови думи: петрол, стратегически ресурси, енергийна сигурност, геополитика, международни отношения.

Петролният пазар на полето на геополитиката и международните отношения

Смята се, че историята на нефтената промишленост започва през 1859 г., когато американският предприемач Е. Л. Дрейк прокарва сондаж за добив на нефт в Пенсилвания – Тайтъсвил (Titusville). Приблизително по същото време започва промишлен добив на нефт и в Азербайджан, около Баку. В рамките само на няколко десетилетия на динамичния XX век петролът успява да се утвърди като водещия стратегически ресурс и основен източник на енергия. Нефтената криза от 1973 г. е повратна точка за петролната индустрия. За страните износители на петрол ембаргото е първият опит да се използва колективното им производство за политически дивиденди.

От 2000 г. цената на петрола се превръща във финансова величина, съизмерима с валутните курсове, цената на златото и котировките на ценни книжа. Производството, търсенето и зависимостта от петрола, действията на ОПЕК и другите играчи на енергийния пазар стават основни фактори на геополитическия дневен ред.

Аргументите за водещата роля на петрола като енергиен ресурс се базират на анализа на натрупани до момента опит и практики в областта на достъпа и контрола върху стратегическите ресурси и формират тезата на настоящата публикация, че управлението и

притежанието на стратегически енергийни ресурси, съчетано с устойчивото интелектуално и технологично развитие, ще бъдат средствата за постигане на решенията на глобалните проблеми на обществото поне през първата половина на XXI век.

След шоковия спад на цените на петрола през 2014 г. и последвалата геополитическа динамика, в края на 2016 г. Саудитска Арабия, Русия и над 20 други държави сформират ОПЕК+, обединявайки група, контролираща повече от половината от производството на петрол в света. Те сключват споразумение за съгласувано ограничаване на добива. Целта е балансиране на пазара и запазване на относителните пазарни дялове при възможните високи котировки.

Руската гледна точка отбелязва икономистът Михаил Хазин: „ОПЕК+ е пазар, формиран по американски модел, който предполага страните от ОПЕК фактически да финансират американската шистова промишленост, предоставяйки ѝ част от пазарния дял. Такава ситуация се получи, защото цените бяха сравнително комфортни за „шистовиците“ (повече от 60 долара за барел), а страните от ОПЕК сами съкращаваха добива си. При това Саудитска Арабия има преимущества, доколкото тя може да дотира цената на нефта и да не съкращава пазарите си“¹.

За да се поддържа и подобрява стандартът на живот на населението на планетата, темповете на развитие на световната икономика трябва да изпреварват темповете на прираст на населението. Това може да бъде постигнато само чрез непрекъснато нарастване на промишленото и селскостопанското производство. Нарастващото производство и повишаващото се потребление на населението изискват все по-големи количества енергия. Към момента световният енергиен баланс се реализира от въглеродороди и газ (над 70% от общия дял), атомна енергия и възобновяеми източници (предимно ЕС).

Петролът запазва своето първостепенно място главно поради това, че е единственият универсален източник на енергия, който може да бъде използван във всички области. Обикновено залежите на петрол и природен газ се намират на едни и същи места и са неотделими, поради което са обект на еднаква стратегическа оценка и действие. Днес петролът в своите различни форми – газ, бензин, дизелово гориво, реактивно гориво и др., доминира сред енергията, която се използва от световната транспортна система. Смята се, че през 2035 г. транспортът ще бъде отговорен за 61% от световната консумация на петрол, покачвайки се от 53% през 2007 г.

Очакванията са в близките години и десетилетия да настъпят съществени промени в потреблението на енергия и енергийни източници чрез използване на енергоспестяващи технологии в промишлеността и транспорта. На тази основа и в момента в развитите индустриални държави консумацията на петрол в голяма степен е стабилизирана на определено ниво и нараства слабо на годишна база. В бързо развиващите се държави в Латинска Америка и особено в Азия темповете на индустриализация и увеличаващото се потребление на населението предизвикват нарастващо търсене на енергия. Това според Департамента на енергийните ресурси на САЩ би предизвикало увеличаване на световното търсене на петрол приблизително с 1% процент на година в периода до 2040 г. Употребата на петрол ще нарасне от около 87 милиона барела на ден през 2010 г. на 99 милиона барела на ден през 2020 г. и 123 милиона барела през 2040 г. В началото на 2000 г. доказаните световни резерви на петрол възлизаха на количество, което се смяташе за достатъчно да задоволява световната консумация за повече от четиридесет години напред.

Ако обаче световната консумация на петрол се увеличава с повече от 1% до 2% на година, съществуващият експлоатиран запас ще изчезне след 20 – 25, а не след 35 години, което от своя страна ще предизвика все по-ожесточена борба за контрол над оставащите запаси. С изчерпването на по-старите нефтени полета световната надпревара за петрол ще се насочи главно към онези няколко области в света, които все още съдържат значителни запаси. Тези региони, както и транзитните пътища за пренасяне на петрол до отдалечените пазари автоматично ще добият нарастващо стратегическо значение. Високата концентрация на петролни залежи в няколко основни района за производство означава нарастване на важността и влиянието на държавите, притежаващи големи петролни запаси. Много петролни залежи се намират в нестабилни от политическа гледна точка райони, характеризиращи се с натрупани исторически и новопоявили се конфликти и противоречия – както вътрешни, така и междудържавни. Многообещаващи източници на петрол са открити в необитавани гранични зони, с недобре очертани или оспорвани граници. В много ключови за производството на енергия региони, като Каспийско море, Средиземно море, Червено море, Южнокитайско море, се оспорват границите на морски и океански региони с потенциални петролни и газови залежи. В рамките на тези стратегически територии се намират едни от най-големите залежи на петрол и газ, тук обаче се водят и множество териториални спорове и се сблъскват икономическите, политическите и стратегическите интереси на много държави. Тази

опасност може да се появи в много от страните, производителки на петрол, ала рискът от значителен сблъсък ще бъде най-голям в тези региони, където запасите на петрол са оспорвани от великите сили. Прекъсването или дори намаляването на световния нефтен поток ще представлява първостепенна заплаха за националната сигурност на страните, зависещи от вноса на петрол.

Днес светът е силно зависим от нефта като източник на енергия и неговите производни – смазочни материали, гориво, бои, лекарства и много синтетични материали.

Друга важна теза е, че никоя държава към настоящия момент няма адекватен, универсално приложим модел на сигурност в условията на глобална криза. В този смисъл е необходимо да се изработи нов подход, при който не се търси противопоставяне на вещественото и информационното, на енергията и информацията, а възможно единство, което трябва да бъде в основата на нови стратегии.

Петролната индустрия и COVID-19

Пандемията от COVID-19 се оказа глобално предизвикателство, влияещо на функционирането на държавата и обществото. Става дума за промени от мащаб, при който държавите преминават проверка на своята функционална годност за защита на безопасността и живота на гражданите и отстояване на суверенитета си. В тези условия автентичният гарант е именно традиционната държава. Ето защо националната държава като оператор и потребител на стратегическите ресурси за оцеляване и развитие в контекста на съвременните предизвикателства, не само че не е архаизъм, а ясно осъзната и дефинирана от текущия световен дневен ред необходимост. Тя е безалтернативен към настоящия момент инструмент и гарант за съхранението и просперитета на нациите.

Коронавирусът оказа сериозно влияние върху нефтопреработвателната индустрия. Именно през призмата на пандемията и нанесените от нея търговски и икономически поражения трябва да се анализира състоянието на петролната пазарна картина днес.

От началото на 2020 г. котировките на петрола непрекъснато падат, фиксирайки най-отрицателната тенденция от края на 2018 г. насам и принуждавайки петролните държави и картела ОПЕК+ съществено да коригират досегашния си курс.

Основни потребители на петрол и производните му продукти са Китай и т.нар. „азиатски пазар“. „Китай е ключов пазар за всички износители на суров петрол и той естествено се превърна в своеобразна цел за водещите износители в света, предвид

нарастващото напрежение между Пекин и Вашингтон, което не благоприятства повече внос на нефт от САЩ. Русия се превърна във водещия доставчик на суров петрол за Китай през месец юни 2020 г., като изпревари Саудитска Арабия със средно 1,75 милиона барела на ден. За сравнение, кралството изнася 1,26 милиона на ден⁴².

Още преди появата на коронавируса Китай изпитва трудности – темповете на икономически растеж се забавят, достигайки най-ниското си равнище от началото на 90-те години на миналия век.

Транспортното гориво формира почти половината от търсенето на петролни продукти в Китай, а заради ограничаването на придвижването, наложено от китайските власти през първите два месеца на 2020 г., търсенето на всички видове горива пада с 50%. И тъй като икономиките на държавите от Източна и Южна Азия са зависими от китайската, налице са всички основания да очакваме, че повечето партньори на Китай ще изпитат последиците от пандемията. Извън Китай, Сингапур е сред най-пострадалите от коронавируса държави, освен това е център на петролната търговия в Азия.

На европейския пазар последиците от коронавируса съвпаднаха по време със спирането на петролния добив в Либия. Внимание привличат и количествата африкански петрол, пренасочени от Китай към Европа. Тъй като нигерийският и анголският петрол на практика загубиха американския си пазар заради скока в добива на шистов петрол, износителите се насочиха към две ключови направления за износ – Азия и Европа.

Важно е да се отбележи, че коронавирусът промени очакванията за 2020 г. Този спад се отрази върху Русия (руският бюджет загуби 3 – 4 милиарда долара заради пандемията), но е по-неприятен за блискоизточните производители, като Ирак и Саудитска Арабия, разчитащи съответно на нива от 60 и 85 долара за барел.

Анализаторите на Goldman Sachs очакват търсенето на петрол в световен мащаб да се върне към нивото си от преди пандемията до 2022 г., позовавайки се на увеличението на пътуванията и по-високите разходи за инфраструктура.

Мнозина смятат, че докато търсенето на петрол от Китай не се нормализира, ОПЕК+ би следвало допълнително да намали обемите на петролния добив, за да гарантира покачване на котировките до познатото равнище от 60 – 65 долара за барел. Налице са основания експертите да предвиждат, че Москва няма да понижи още петролния си добив и съкращаването ще бъде осъществено само от Саудитска Арабия, ОАЕ и евентуално от другите блискоизточни държави. Освен всичко друго спадът на котировките на петролните контракти на американския суров петрол, сорт WTI, ще се отрази негативно върху

рентабилността на разработването на шистовите находища и може да сведе до нула ръста на петролния добив в САЩ през 2021 г.

Пътят към бъдещето и значението на нефта на новата енергийна карта

Днес ръстът на търсене на ресурси е по-висок от темпа на икономически растеж. Очакванията са в близките години и десетилетия да настъпят съществени промени в потреблението на енергия и енергийни източници чрез използване на модерни, енергоспестяващи технологии в промишлеността и транспорта и замяна на нефтопродуктите като източници на енергия с други, възобновяеми и екологично чисти, каквито са биопродуктите.

Предизвикателствата на времето налагат нови икономически решения и визии: растяща необходимост от кръгови вместо линейни бизнес модели; концепцията за услуги вместо ресурси. Изтъква се и нуждата от икономика, основана на нова ресурсна стратегия, на базата на възобновяеми източници и т.нар. „нови ресурси“ от „кръговите материални потоци“ (Super Smart Society). Клъстеризирането или каскадирането биха могли да се превърнат в основна методологична характеристика на бъдещите индустриални паркове. Съществено значение за овладяването на енергийната криза и диверсификацията ще имат алтернативните източници на енергия.

Прогнозите на редица изтъкнати учени предвиждат своеобразен преход от индустриално общество към общество на високите технологии (Society 5.0). Таксономията на бъдещето предвижда глобална икономика, в която „не пазарите са включени в държавите, а държавите – в пазарите“. Дали тези прогнози ще станат факт, предстои да видим.

Светът се променя, променят се и значението, ролята и отношението към стратегическите енергийни ресурси, но те остават във фокуса на геополитиката и международните отношения. Промяната на геополитическите реалности се характеризира с доминираща роля на контрола върху ресурсите спрямо контрола върху пространството.

И ако опитите за „овладяването“ на Космоса и Арктика, както и развитието на информационните ресурси и технологии са движеща сила на прехода от индустриално към бъдещото високотехнологично енергийно и информационно общество, то **днес и в обозримото бъдеще традиционните енергийни стратегически ресурси са и ще бъдат основа на световната геополитика.**

На този етап от развитието на световната цивилизация относно икономиката с фундамент енергийни стратегически ресурси са

напълно в сила думите на Даниел Ергин, „човекът, направил мост между нефта и световната дипломация“: „Въпреки всичко, независимо от цената му, през следващите няколко десетилетия петролът ще остане в центъра на световната политика и глобалната икономика и ще продължи да определя мощта на държавите и живота на хората“ [1].

В заключение искам да отбележа, че заявените прогнози и анализи не са гарантирани от неординерни и форсмажорни обстоятелства – природни и/или смесени по произход катаклизми, както и от редица социални конфликти, които най-често ще възникват по повод на дефицит на ресурси. Стратегическите ресурси (петрол, газ) не биха имали съществено значение, ако човечеството претърпи мащабен трус поради различни причини – просто няма да има пазари и потребители, за които да се трансформира енергийната същност на планетариума в актуални за оцеляване и развитие производни.

Бележки:

¹ <https://khazin.ru/articles/1-mirovoy-krizis/77447-bez-paniki>

² <https://money.bg/economics/rusiya-vze-koronata-na-sauditska-arabiya-kato-iznositel-nomer-1-za-nay-golemiya-petrolen-pazar.html>

References/Литература

1. **Yergin, D.** The Prize. The epic quest for oil, money and power. N.Y., 2009.

За автора

Владислав Лазаров защитава докторска дисертация през 2009 г. на тема „Стратегически ресурси за поддържане на националната сигурност“. Придобива научна степен „доктор на науките“ на тема „Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави“ през 2016 г. От 2021 г. е доцент в катедра „Национална сигурност“, факултет „Информационни науки“ на УниБИТ.

Авторът има трайни интереси и реализирани научни трудове, посветени на съвременните измерения на връзката „ресурси – сигурност“. Доцент дн Владислав Лазаров е автор на 3 монографии, 1 студия, учебник, 20 статии и 20 доклада на национални и международни научни конференции, съавтор е в колективна монография.

За контакт с автора: v.lazarov@unibit.bg

OIL AS PART OF THE ENERGY SOLUTIONS OF THE 21ST CENTURY

Vladislav Lazarov

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: In security policy, one of the important components is geopolitical, and its core is the control of strategic resources. It is obvious that the dynamics of world politics are a “competition” for resources. This is the basis of the economic-centric approach in the field of security. And if Friedman’s vision that resource disputes will be resolved through market mechanisms is central to modern neoliberal theories in international relations, then reality demonstrates another perspective in the realization of “vital national interests”.

Keywords: oil, strategic resources, energy security, geopolitics, international relations.

About the author

Vladislav Lazarov holds a defended doctoral thesis in 2009 on “Strategic Resources for Maintaining National Security”. He was granted a Doctor of Science degree in 2016 on “The Strategic Resources Control and Security of the Small Countries”. Since 2021 he has been an associate professor in the Department of National Security, Faculty of Information Sciences – ULSIT (Bulgaria).

The author has solid interests in and implemented scientific works on the current dimensions of the resource-security nexus. Associate Professor Vladislav Lazarov is Dsc. and the author of three monographs, one study, a textbook, twenty articles and twenty reports at national and international scientific conferences, he is a co-author of a collective monograph.

To contact the author: v.lazarov@unibit.bg